

Tétel 15.

KÁNYÁDI SÁNDOR

TANTÁRGY	SZINT	TÍPUS
Irodalom	Középszint	Tétel

TÉMAKÖR	Interkulturális megközelítések és regionális kultúra
TANANYAG CÍME	Kányádi Sándor

A tétel vázlata:

- I. Irodalom a határon túl
- II. Kányádi Sándor helye irodalmunkban
- III. Kányádi Sándor költészete
- IV. Kányádi-versek

Tétel 15.

KÁNYÁDI SÁNDOR

I. Irodalom a határon túl

*Minden európai irodalomnak vannak **regionális** hagyományai és műhelyei.* (Pomogáts Béla)

- Egy-egy országon belül is más-más jelleget, karaktert mutathat az egyes régiók irodalma (pl. Északkelet-Magyarorszáé vagy a Dunántúlé).
- Mindezek ellenére, bár más a szellemisége pl. a párizsi és a provence-i irodalomnak, a közös nyelv, ami a lényegi meghatározója, egységesen francia irodalommá teszi azt.

*A magyar irodalmat azonban nemcsak a regionális hagyományok **tagolják**.* (Pomogáts Béla)

- Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés értelmében:
  - a történelmi Magyarország területének több mint 2/3 részét a Monarchia utódállamai között osztották fel,
  - ezzel a magyar népesség 1/3 része a határon túlra került, más államok keretei közé.
- A világháborút megelőzően viszonylag egységesnek nevezhető magyar nemzeti irodalom előbb 4, később 7(!) ország magyar irodalma lett.
- E történelmi kényszernek köszönhetően az elszakított magyar területeken ki kellett alakítani az ott élő magyarság irodalmi intézményrendszerét: a folyóiratok, könyvkiadók, irodalmi társaságok rendszerét.

*Az irodalmi intézmények rendszerének kialakítása és működtetése viszonylag **Erdélyben** volt a legkönnyebb (...).* (Pomogáts Béla)

- Erdélynek megvoltak a maga kulturális és irodalmi hagyományai,
- a két világháború között még magyar többségű városok (pl. Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely) magyar iskolahálózattal, sajtóval és erős magyar értelmiséggel bírtak.

*A kisebbségi magyar irodalom fellépésével kialakult a magyar nemzeti irodalom **policentrikus modellje** (...).* (Pomogáts Béla)

- A policentrikus azt jelenti, hogy *több központú*.
- Ez a modell azonban eltér a többi európai, vagy tengeren túli több központú modelltől.
- Az általánosnak tekinthető irodalmi policentrizmus lényege az „egy nyelv – több nemzet jelenség (pl. angol irodalom = nagy-britanniai, észak-amerikai, ausztráliai stb. angol irodalom).

Tétel 15.

KÁNYÁDI SÁNDOR

- A magyar irodalom helyzete azért más, mert a magyarországi, romániai, szlovákiai stb. magyar irodalom egyetlen nemzet irodalma:
  - Trianon után nem alakult ki többféle magyar nemzeti identitás,
  - a leválasztott magyar nemzeti közösségek a magyar nemzet autentikus részének tekintik magukat.

Ezek a nemzeti kisebbségek – nem utolsósorban nemzeti identitásuk fenntartása érdekében – létrehozták a saját irodalmukat. (Pomogáts Béla)

Ehhez hasonló helyzet alakult ki az 1945-ben, 1948-ban és 1956-ban nyugatra emigrált magyar közösségek esetében is, akik:

- többségük nem adta fel nemzeti identitását,
- „kettős identitással” is a magyar nemzet részeként definiálják magukat.

A trianoni döntések után a Magyarországgal szomszédos országokban létrejött kisebbségi magyar irodalmak valójában két forrásból táplálkoztak, a regionális és az egyetemes nemzeti irodalom forrásaiból. (Pomogáts Béla)

ÖSSZEGEZVE

- Trianon után a magyar irodalom jelentős része határon túli irodalommá vált.
- A határon túli irodalom legfőbb témája: a kisebbségi létből fakadó nehézségek, megpróbáltatások és tragédiák (pl. üldöztetés, gyűlölet, negatív diszkrimináció beolvasztási politika).
- Az erőszakos asszimiláció elleni küzdelem, a nemzeti identitás megtartását és a megmaradást célzó törekvések fő eszköze az anyanyelv, valamint a nemzeti kultúra és a hagyományok megőrzése.
- Legismertebb képviselői Erdélyből: Sütő András (író), Szilágyi Domokos (költő), Tamási Áron (író), Kányádi Sándor (költő), Dsida Jenő (költő), Sánta Ferenc (író), Reményik Sándor (költő) stb.
- Legismertebb képviselői a Felvidékről: Mécs László (költő), Barta Lajos (író), Tózsér Árpád (költő), Grendel Lajos (író) stb.

Felhasznált irodalom:

Pomogáts Béla: A magyar irodalom kisebbségben (in. Kisebbségkutatás)

http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2005_01/cikk.php?id=914

II. Kányádi Sándor helye az irodalmunkban

Az erdélyi és az egyetemes magyar líra kiemelkedő **kortárs** alkotója.

- A II. világháború után induló erdélyi írógeneráció tagja.
- A nyelvterület egészét tekintve napjaink egyik legnépszerűbb magyar költője.
- Kisebbségi sorsából fakadóan alaptémái a nemzeti megmaradás kérdése, a hagyomány és az anyanyelv megtartó ereje, azonban költészetében egyetemes érvényűvé tágu ez a közösségi létprobléma.
- Európai szemléletű költő: a kisebbségi létformán felülemelkedve egyetemes XX. századi emberi tapasztalatok, érzések és problémák megszólaltatója.
- Számos neves díjjal tüntették ki **élete** folyamán: 1993-ban Kossuth-díjat kapott, 2009-ben pedig a Magyar Köztársasági Érdemrend nagykeresztjét vehette át.

Élete

- 1929-ben született a Hargita megyei Nagyalambfalván.
- Székely földműves gazdálkodó család sarja. Édesapja könyvszerető, olvasott ember volt.
- Középiskolai tanulmányait Székelyudvarhelyen végezte.
- Egy ideig a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola hallgatója volt, majd átiratkozott a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem Nyelv és Irodalomtudományi Karára, ahol 1954-ben magyar irodalom szakos tanári oklevelet szerzett.
- 1950 ősztől Kolozsváron él, itt jelent meg első versei is.
- Páskándi Géza fedezte fel költői tehetségét, és publikálta először versét az *Ifjúmunkás* című bukaresti lapban.
- 1958-ban megnősült, felesége Tichy Mária szerkesztő és tanár.
- 1960-tól 1990-ig a *Napsugár* gyermeklap belső munkatársa lett.
- 1984-ben észak- és dél-amerikai előadói körúton vett részt.
- 1987-ben meghívást kapott a rotterdami Nemzetközi Költőtálalkozóra (azonban útlevelet nem kapott).
- Alkotó munkája mellett tevékenyen részt vesz az irodalmi életben is (pl. közönségtalálkozók, irodalmi estek állandó vendége).

Tétel 15.

KÁNYÁDI SÁNDOR

III. Kányádi Sándor költészete

Kányádi Sándor a költészetet **erkölcsi szereppel** ruhazza fel.

- Minden megnyilatkozását – írott és élő szóban egyaránt – áthatja a nemzeti megmaradásért vállalt felelősség tudata.
- Költői világának homlokterében a közösség áll, költészete maga is közösségteremtő erővel bír.

Líráját a **hagyomány** és az **újítás** harmonikus ötvözése jellemzi.

Hagyomány

- Népköltészetben gyökerezik hangja: a népi líra hatja át.
- Petőfi egyszerű és közérthető költői stílusa volt számára a minta, költőideálja Arany János.
- Költői stílusára jellemző az élőszó közvetlensége, valamint a köznapiságát és költőiség jellegzetes szintézise.
- A költészetében nagy hangsúlyt kap a hagyományos, megtartó közösséghez kötődés és hűség motívuma is.

Modernség

- Avantgárd műfajok és formák használata (pl. szabadvers, montázsvers)
- A versbeszéd jellegzetességei lírájában:
  - a központozás hiánya
  - a versszöveg értelmi (és nem nyelvtani) tagolása
  - vendégszövegek (intertextus) beillesztése
  - idegen nyelvű mondatok beemelése
  - stb.

Tétel 15.

KÁNYÁDI SÁNDOR

Lírájára a stílus, tematika és műfaj változékonysága jellemző: ennek köszönhetően sokszínű **tematikus** és **formavilággal** bír költészete.

Tematika

- Költészete emberközelbe hozza a kisebbségben élő erdélyi magyarság sorsát, létproblémáit:
  - a folyamatos szétszóródást,
  - a falusi közösségek fokozatos hanyatlását,
  - a visszafordíthatatlan demográfiai fogyatkozást,
  - a magyar városok kulturális jellegének átalakulását.

Forma

- Lírájának formavilágát is a hagyomány és az újítás harmonizálása jellemzi.
- Példaképe, Petőfi Sándor nyomán lírája népköltészeti indíttatású, azonban ettől a hagyománytól a modernségig, a szabad versek világáig, az avantgárd **formabontás**áig jut el.

Formabontás, újdonság

- Kányádi Sándor **sajátos műfajokat** teremtett.

Akárcsak Örkény egyperces novelláiban: „*a közlés minimuma az író részéről, a képzelet maximuma az olvasó részéről.*” (Örkény István)

1) Körömversek

- Erre a verstípusra nagyfokú sűrítettség a jellemző, a közlés minimumára szorítkozik.
- A körömversek tulajdonképpen ún. haikuk.
  - A XIX. század végének orientalista (az egzotikus kelet után érdeklődő) divatja hozta be – többek között – a haiku versformát is az európai köztudatba.
  - A haiku kötött japán versforma: 3 sorból áll, 5-7-5 szótaggal.
  - Természeti képet, pillanatot, hangulatot ragad meg, s ez a kép filozófiai húrokat szólaltat meg, bölcséleti mélységet nyit a versben.
  - A haiku bölcsessége azonban nem direkt logikával vagy racionális módon fejthető fel: a képben maradva, az intuíció fedi fel.
- Kányádi azért nevezi körömversnek a haikut, mert egy körömön is elfér (ha papír hiányában már nem tudna hova írni a költő).

Tétel 15.

KÁNYÁDI SÁNDOR

2) *Portréversek*

- Nagy költőelődökhöz, szellemi rokonokhoz szóló versek tartoznak ide.
- A költőelőddel érzett sorsközösség vagy sorspárhuzam szolgál a kapcsolatot, a kötődés alapjául.
- A megidézett költő kiválasztása önmeghatározás is egyben: Kányádit mint költőt és embert jellemzi, hogy kivel érez rokonságot, kit tekint példaértékű karakternek.
- Ezért is ars poeticus, azaz hitvalló jellegűek ezek a versek.

Felhasznált irodalom:

Ködöböcz Gábor: „egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv”

<http://www.forrasfolyoirat.hu/0102/kodobocz.html>

3) *Hosszúénekek*

- Az avantgárd montázsverseinek mintájára készülnek.

Az eredeti
montázsversek
újságkivágásokból
készültek, szavak
spontán, ötletszerű
egymás mellé
illesztése révén.

IV. Kányádi-versek

1979-ben jelent meg itthon, az anyaországban Kányádi **Fekete-piros versek** című kötete.

FEKETE-PIROS (1972)

- Egyrészt a fekete és a piros színek a széki népviselet színei.
- Másrészt a **fekete** és a **piros** további, még ősbibb szimbolikával is bír.

Fekete

- gyász
- halál
- pusztulás
- fájdalom
- éjszaka
- sötétség
- gonoszság

Tétel 15.

KÁNYÁDI SÁNDOR

- homály
- kiúttalanság
- a múlt sötét kútja
- a sötétségbe vesző jövő képe
- stb.

Piros

- élet
- elevenség
- heves érzelmek
- szerelem
- tombolás
- szenvedély
- vér
- vérmesség
- erőszakosság
- vitalitás
- stb.

- A két szín váltakozása az élet-halál, teremtés-pusztulás örök körforgását mintázza.
- S mindez egy **tánc** pörgésében ölt testet: a városban élő, hagyományait, otthonukat, közösségüket tánc ritmusában és rítusában felidéző széki lányok **hangtalan** táncában.

Tánc

- A páros táncon áttűnik a körforgás képe: az idő pergésének, a folytonos haladásnak, ugyanakkor az örök visszatérésnek a megjelenítése is egyben.
- Az összekaroló (egymást tartó, támogató) lányok képe a megtartó közösség képévé szélesül.
- A széki lányok tánca a találkozás és a közösségben való feloldódás (közös tánc, egymáshoz igazított, összehangolt mozgás) örömeiről is szól. (A táncolók „egy emberként” táncolnak.)
- A tánc történelmi és kisközösségi (falusi) hagyományokat is őriz, annak a felidézése, megerősítése.

Hangtalan

- Jelképes étékű a hangtalanság, némaság ebben a táncban.

Tétel 15.

KÁNYÁDI SÁNDOR

- Miből ered ez a csend? A székelyek legendás szűkszavúsága ez? A „passzív ellenállás” csöndje? A pillanat átélésének meditatív csöndje? A gyász némasága? Vagy az emlékezés csöndje?

A *Fekete-piros* című vers szerkezete: **mozaikos**.

Mozaikos szerkezet

- Ellentétekre épül.
- Ilyen ellentétes eleve a két szín és az általuk szimbolizált jelenségek világa.
- Ellentétek még a versben: „ökölbe kékülő kéz” – a tánc fesztelensége; „tatar öröm, magyar bánat”, föllobbanó – kialvó dallam;
- Az ellentétes képek ellentmondó, disszonáns világot takarnak: a kisebbséget ért igazságtalanságok, elfojtott fájdalom és fenyegetettség érzésével áll szemben a megtartó közösség reménye.

1989-es *Sörény és koponya* című kötete **nagy port kavart** megjelenésekor.

- A versek megírásakor, a nyolcvanas években tetőzött a Ceausescu-diktatúra, kezdődött el az erdélyi falurombolás.
- Kányádi Sándornak nem jelenhetett meg kötetet, csak gyermekverseket publikálhatott.
- Az értelmetlen pusztításnak és kegyetlenségnek, a veszélyeztetettség érzésének és a kénytelen, fájdalmas hallgatásnak köszönhetően költeményei tragikus hangvételűek, szemléletükben néha abszurdak.
- A kötet egyes versei humorral próbálnak enyhíteni a borzalmakon.

M

KRÓNIKÁS ÉNEK (1986)

- Portréversek közé tartozik.
- A vers **címzettje**: Illyés Gyula, a népi írók mozgalomának egyik legnagyobb alakja.
- Az ajánlásban szereplő „**odaátra**” kifejezés kettős értelemmel bír: 1) az anyaországra és 2) a halott Illyés Gyulára.
- A **műfajmegjelölő címben** szereplő „krónikás ének” direkt áthallás, rájátszás Ady Endre *Krónikás ének 1918-ból* című versére, mely szintén az értékpusztításról szól.
- Kányádi versében számos allúzióval (utalás) és parafrázissal (átírás, átfogalmazás) találkozhatunk. Ezek mind az **intertextualitás** eszközei: a nemzeti sors problémakörét feldolgozó költői hagyományba „simítják” a verset.

Intertextualitás

- Jelentése: „szövegköziség”.
- Különböző szövegek között kimutatható megfelelést, kapcsolatot takar.
- Szövegátalakító eljárásként egy szöveg másikba való beágyazását jelenti, ami történhet idézetek, vagy „megidézés” (pl. nem szó szerinti idézet, egy motívum, egy stílus, jellegzetes fordulat) formájában.
- Ezzel az adott mű tulajdonképpen egyfajta párbeszédbe kezd más művekkel, újabb és újabb utalásrendszereket, hagyományokat nyitva meg ez által.

Intertextualitás a Krónikás énekekben

KRÓNIKÁS ÉNEK	PÁRHUZAM	SZERZŐ + MŰ
„a hősietlen korban hősnek lenni nem érdemes”	„nem muszáj hősnek lenni, ha nem lehet”	József Attila: Szállj költemény...
„van, aki sír, van aki szül”	„Emléke sír a lanton még...” „Ne szülj rabot, te szűz!”	Arany János: A walesi bárdok
„szétszertjük az úr testét utolsó kenyerünket”	„Ez az én testem, mely értetek adatik.”	Biblia (Lukács evangéliuma)
„potomság a többit megírja ha megírja más”	„Potomság!”	Petőfi Sándor szállóigéje (a menekülő sereget látva mondta ezt)

- A vers a teljes kiábrándulás, reményvesztettség verse.
- Illyés Gyula gondolata (*Magyar Csillag* című lapban jelent meg): az értelmiség „szekértáboráról”, tömörüléséről, összefogásáról szól.
- Kányádi verse e „szekértábor” pusztulásáról szól.